

SEBASTIAN DRABIK

Posłowie Frakcji Sejmowej Posłów Komunistycznych, Frakcji Sejmowej Związku Proletariatu Miast i Wsi i Komunistycznej Frakcji Poselskiej oraz inni posłowie komunistyczni w parlamencie II RP. Stan badań i perspektywy badawcze

Zagadnienia wstępne

Problematyka dotycząca posłów komunistycznych w parlamencie II Rzeczypospolitej budziła zainteresowanie badaczy już od dłuższego czasu. Wśród autorów podejmujących to zagadnienie można wymienić: Andrzeja Pilcha, Gereona Iwańskiego, Zbigniewa Zaporowskiego, Krystynę Trembicką, Józefa Ławnika, Emila Horocha, a z młodszego pokolenia m.in. Mariusza Krzysztofińskiego¹. Kwestie dotyczące posłów komunistycznych pojawiały się także w opracowaniach monograficznych poświęconych Komunistycznej Robotniczej Partii Polski/Komunistycznej Partii Polski autorstwa Alfreda Reguły (*vel* Józefa Mützenmachera), Feliksy Świetlikowej, Henryka Cimka, Lucjana Kieszczyńskiego, Józefa Kowalskiego i Antoniego Czubińskiego². Warto wspomnieć, że niektórzy posłowie komunistyczni II RP pozostawili po sobie wspomnienia³. Publikowa-

¹ H. Cimek, L. Kieszczyński, *Komunistyczna Partia Polski 1918–1938*, Warszawa 1984; A. Pilch, *Dzieje ruchu robotniczego w Krakowskiem 1918–1939*, Kraków 1987; F. Świetlikowa, *Komunistyczna Partia Robotnicza Polski 1918–1923*, Warszawa 1968; G. Iwański, *Powstanie i działalność Związku Proletariatu Miast i Wsi 1922–1925*, Warszawa 1974; Z. Zaporowski, *Między Sejmem a wiecem. Działalność Komunistycznej Frakcji Poselskiej w latach 1921–1935*, Lublin 1997; K. Trembicka, *Poglądy Komunistycznej Partii Polski w kwestii władzy państwowej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 1995, sec. K, vol. 2/3, s. 94–110; *idem*, *Między utopią a rzeczywistością. Myśl polityczna Komunistycznej Partii Polski (1918–1938)*, Lublin 2007; E. Horoch, *Komunistyczna Partia Robotnicza Polski w województwie lubelskim 1918–1938*, Lublin 1993; J. Ławnik, *Komunistyczna Partia Polski w województwie kieleckim 1918–1938: liczebność, baza i zasięg społeczny*, Kielce 1994; M. Krzysztofiński, *Komuniści na Rzeszowszczyźnie 1918–1944/1945*, Rzeszów 2010.

² A. Reguła *vel* J. Mützenmacher, *Historia Komunistycznej Partii Polski w świetle faktów i dokumentów*, Warszawa 1934; F. Świetlikowa, *Komunistyczna Partia...*; H. Cimek, L. Kieszczyński, *Komunistyczna Partia...*; J. Kowalski, *Komunistyczna Partia Polski 1935–1938. Studium historyczne*, Warszawa 1975; A. Czubiński, *Komunistyczna Partia (1918–1938). Zarys historii*, Warszawa 1988.

³ S. Łańcucki, *Wspomnienia*, Warszawa 1957; A. Fiderkiewicz, „Dobre czasy”. *Wspomnienia z lat 1922–1927*, Warszawa 1958; *idem*, *Burzliwe lata. Wspomnienia z lat 1928–1939*, Warszawa 1963; H. Bitner, *Autobiografia*, „Z Pola Walki” 1958, nr 1, s. 226–241.

no także opracowania o charakterze biograficznym (powstały monografie poświęcone Tomaszowi Dąbalowi i Stanisławowi Łańcuckiemu)⁴. W okresie PRL ukazały się także dokumenty źródłowe dotyczące działalności posłów komunistycznych. W 1958 r. wydano wykaz przemówień oraz interpelacji posłów komunistycznych, które znalazły się w sprawozdaniach stenograficznych z posiedzeń Sejmu II RP⁵. Trzy lata później ukazał się wybór przemówień i interpelacji posłów komunistycznych przygotowany przez Tadeusza Daniszewskiego, G. Iwańskiego i Maksymiliana Minkowskiego⁶. Najwięcej informacji dotyczących parlamentarzystów związanych z ruchem komunistycznym w II RP znajduje się w zasobie Archiwum Akt Nowych⁷. Należy zwrócić uwagę na przechowywany w AAN maszynopis pracy magisterskiej Józefa Trzczińskiego *Komunistyczna Frakcja Poselska 1924–1926*. Warto także zapoznać się z przechowywaną tam spuścizną M. Minkowskiego, który w latach 1930–1933 był sekretarzem Komunistycznej Frakcji Poselskiej⁸. Informacje dotyczące działalności posłów komunistycznych znajdują się także w zespole KPP oraz w aktach m.in. Jerzego Czeszejki-Sochackiego i Adolfa Warskiego-Warszawskiego. Dane o działalności posłów komunistycznych zawarte są również w sprawozdaniach i raportach Policji Państwowej oraz Wydziałów Bezpieczeństwa w Urzędach Wojewódzkich.

⁴ A. Andrusiewicz, *Stanisław Łańcucki*, Warszawa 1985; H. Cimek, *Tomasz Dąbal 1890–1937*, Rzeszów 1993; T. Feder, *Adolf Warski*, Warszawa 1986.

⁵ *Komunistyczna Frakcja Poselska w sejmach 1921–1935: wykaz przemówień, wniosków, interpelacji zawartych w sprawozdaniach stenograficznych z plenarnych posiedzeń i w drukach sejmowych*, red. B. Bielecka, Z. Szymanowska-Mieszkowska, Warszawa 1958.

⁶ *Posłowie rewolucyjni w sejmie (lata 1920–1935): wybór przemówień, interpelacji i wniosków*, red. T. Daniszewski, G. Iwański, M. Minkowski, Warszawa 1961.

⁷ Archiwum Akt Nowych (dalej: AAN), Komunistyczna Frakcja Poselska, 2/129/0. Zespół ten liczy sobie 156 jednostek archiwalnych. W jego skład wchodzi m.in.: Związek Proletariatu Miast i Wsi, Centralny Komitet Wyborczy, Okręgowe Komitety Wyborcze, Komitet Centralny, Komitety Okręgowe Związku Proletariatu Miast i Wsi, 1922–1924, 162/II, t. 1–59; Komunistyczna Frakcja Poselska, 1923–1933, 162/III, t. 1–68; Jedność Robotniczo-Chłopska, 1928, 1930, 162/IV, t. 1–9, 162/V, t. 1–14; Centralny Komitet Wyborczy Bloku Jedności Robotniczo-Chłopskiej na Górnym Śląsku, 1928–1930, 162/VI, t. 1; Sejm Śląski – Komunistyczna Frakcja Poselska do Sejmu Śląskiego, 1930, 162/VI, t. 2–3.

⁸ Chodzi tutaj o zespół: AAN, Akta Maksymiliana Minkowskiego, 2/1544/0. Znajdują się w nim m.in. następujące materiały: Opracowania o Komunistycznej Frakcji Poselskiej okresu międzywojennego, 1958–1963, 465/2; Wspomnienie o Henryku Bitnerze – pośle komunistycznym okresu międzywojennego, 1958–1963, 465/3; Wspomnienie i dane biograficzne o Jerzym Czeszejko-Sochackim – pośle komunistycznym okresu międzywojennego, 1958, 465/4; Opracowania o życiu i działalności Tomasza Dąbala i Stefana Królikowskiego – posłów komunistycznych okresu międzywojennego, 1958–1963, 465/5; Wspomnienia o Stanisławie Łańcuckim oraz Konstantym Szypule – posłach komunistycznych okresu międzywojennego, 1958–1963, 465/6; Wspomnienia o Adolffie Warskim – pośle komunistycznym okresu międzywojennego, 1958–1963, 465/7; Wspomnienia b[yłych] członków KPP zebrane przez M. Minkowskiego o działalności komunistycznej, w tym o posłach komunistycznych: P. Rosiaku, H. Bitnerze, J. Sochackim, W. Daneckim, J. Ignasiaku, C. Rozenbergu, 1956–1958, 465/8.

Ważne są także materiały zgromadzone w Bibliotece Sejmowej. Dotyczy to zarówno zapisów stenograficznych z posiedzeń Sejmu (stenogramy z posiedzeń Sejmu II RP są dostępne w Internecie), interpelacji poselskich, ale także korespondencji posłów. Wiadomości dotyczące posłów komunistycznych i ich współpracowników (zwłaszcza dotyczące ich późniejszych losów) można znaleźć także w materiałach będących w posiadaniu Instytutu Pamięci Narodowej⁹. Cenne informacje na temat działalności posłów komunistycznych w międzywojennej Polsce znajdują się również w archiwach rosyjskich, ukraińskich i białoruskich, gdyż KPP przekazywała regularnie do Kominternu informacje na ten temat w czasie różnego rodzaju kursów i szkoleń odbywających się na terenie ZSRS¹⁰. Komitet Centralny KPP w sprawozdaniach przesyłanych do Kominternu także omawiał zagadnienia związane z działalnością posłów komunistycznych i wyborami do Sejmu¹¹. Posłowie komunistyczni wyjeżdżali również do ZSRS i można przypuszczać, że w archiwach za wschodnią granicą znajdują się informacje na temat przebiegu tych wizyt¹². Oprócz źródeł przechowywanych w archiwach (polskich i zagranicznych) oraz w Bibliotece Sejmowej należy zwrócić uwagę na prasę, zarówno związaną z ruchem komunistycznym („Czerwony Sztandar”, „Gromada”, „Koszary”, „Nowy Przegląd”), jak i na gazety codzienne (np. „Ilustrowany Kuryer Codzienny” czy „Kurier Warszawski”) oraz zagraniczne (np. organ Komunistycznej Partii Francji „L’Humanité”). Warto dodać, że za posłów komunistycznych można uznać nie tylko członków KPP, ale też Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy i Komunistycznej Partii Zachodniej Białorusi, wśród parlamentarzystów II RP byli też kryptokomuniści w innych ugrupowaniach.

W pierwszym okresie istnienia KPRP opowiadała się za bojkotem wyborów do Sejmu. Komuniści liczyli na wybuch rewolucji przy dużym wsparciu Armii

⁹ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (dalej: AIPN), 230/960, Ministerstwo Spraw Wewnętrznych (dalej: MSW), Akta administracyjne dot[yczące] Maksymiliana Minkowskiego; AIPN, 3536/5, Zbiór materiałów ewidencyjnych wytworzonych przez kontrwywiad Komendy Głównej Armii Krajowej, Wykaz członków Komunistycznej Partii Polski, którzy przed wybuchem II wojny światowej (lata 1933–1939) zbiegli na teren Rosji Sowieckiej, gdzie następnie zostali aresztowani i większość rozstrzelana (głównie w latach 1937–1938).

¹⁰ Zob. A. Fiderkiewicz, *Burzliwe lata...*, s. 103–110.

¹¹ AAN, 2/1280/0, Międzynarodówka III (Międzynarodówka Komunistyczna. Przedstawicielstwo KC KPP przy Komitecie Wykonawczym). Są tam m.in. następujące materiały: informacje o wyborach do Sejmu; o Sejmie i kampanii wyborczej (1928 r.) w języku rosyjskim; ostateczne rezultaty wyborów do Sejmu w języku rosyjskim; Informacje o zbliżających się wyborach w Polsce w języku rosyjskim; kampania w związku z wyborami w Polsce (8 IX 1935 r.) w języku rosyjskim; antyfaszystowskie grupy, powstałe przed i w czasie wyborów w innych partiach, w języku rosyjskim (1930 r.), 151/VII/1 t. 38; sprawozdania KC KPRP i KC KPP za lata 1921–1936, 151/VII/1, t. 1–21.

¹² Zob. *Polacy na Ukrainie. Zbiór dokumentów*, t. 2, cz. 1: *Lata 1917–1939*, red. S. Stępień, Przemysł 1999.

Czerwonej. Parlament uznawali za „burżuazyjny przeżytek”. W jednej z ulotek wydanej w styczniu 1919 r., partia komunistyczna bardzo krytycznie odniosła się do mających się odbyć 26 stycznia wyborów do Sejmu Ustawodawczego. Pisano w niej m.in.: „Precz z sejmem. Niech żyją Rady Delegatów Robotniczych miast i wsi! Towarzysze! Chcą panowie i ich sługusi sejmu, chcą władzy, chcą panowania nad ludem. Sejm ma dać im nowe środki i nowe siły do walki z wami [...]. Sejm więc ma być tą instytucją, która ma utrwalić i wzmacniać panowanie klasy posiadającej, czyli kapitalistów, dziedziców, fabrykantów, spekulantów, słowem tych wszystkich, którzy żyli i chcą żyć nadal z wyzysku i nędzy Waszej. Na to potrzebny im sejm [...]. A więc precz z Sejmem pańskim! Precz z wyborami do Sejmu. Wybierajmy do Rad! Musimy przeciwstawić wrogom naszym swoją siłę, a tą siłę dadzą nam Rady Delegatów Robotniczych Miast i Wsi”¹³. Komuniści wzywali robotników, aby zamiast wybierać posłów na Sejm, utworzyli Rady Robotnicze, które miały w drodze rewolucji przejąć władzę. Charakterystyczne jest to, że w ulotce tej często wyraz „sejm” pisano z małej litery, co miało podkreślić lekceważący stosunek do tego zgromadzenia.

Komuniści zmienili podejście dopiero po klęsce bolszewików w 1920 r. i po zawarciu traktatu ryskiego w 1921 r. Jeszcze w 1920 r. ukazała się nakładem KPRP w Warszawie broszura pod wymownym tytułem *Materiały w sprawie wyborów do Sejmu*. Przedrukowano w niej teksty Róży Luksemburg (*Dlaczego komuniści będą wybierali*), Włodzimierza Lenina (*Czy mamy zasiadać w parlamentach burżuazyjnych*) oraz jedno z przemówień Grigorija Zinowiewa¹⁴. Świadczyło to o odrzuceniu dotychczasowej taktyki, polegającej na bojkotowaniu wyborów do Sejmu. Lenin we wspomnianym artykule podkreślał, że komuniści powinni być w parlamencie po to, by „wychowywać” zacofane masy robotnicze i chłopskie. Miało to doprowadzić do odrzucenia ustroju demokratycznego jako „burżuazyjnego przeżytku”. Przywódca bolszewików stwierdził: „zasiadanie w parlamencie jest obowiązkiem partii proletariatu rewolucyjnego, potrzebnym właśnie dla wychowania warstw zacofanych własnej klasy, właśnie dla zbudzenia i oświecenia nieuświadomionej, uciemnionej ciemnej masy. Dopóki nie macie dość sił, aby rozpędzić parlament burżuazyjny i wszelkie instytucje reakcyjne innego charakteru, obowiązkiem waszym jest praca wewnątrz tych instytucji [...]”¹⁵. Powołując się na przykład bolszewików Lenin uznał, że „wybory i zasiadanie w parlamencie burżuazyjno-demokratycznym nie tylko nie szkodzą proletariatu rewolucyjnemu, lecz dostarczają mu nawet możliwości dania dowodu zacofanym masom, że parlamenty takie zasługują na rozpędzenie ich, ułatwiają »przeżywanie się polityczne« parlamentarystom

¹³ Biblioteka Narodowa, Ulotka Komunistyczna Partia Robotnicza Polski (Zjednoczone SDKPiL i Lewica PPS). Do robotników wsi i bezrolnych [1919 r.], b.p.

¹⁴ *Materiały w sprawie wyborów do Sejmu*, Warszawa 1920.

¹⁵ *Ibidem*, s. 12.

burżuazyjnego”. W podobnym duchu utrzymane były teksty Luksemburg i Zinowiewa ze wspomnianego zbioru. Róża Luksemburg uważała, że parlament jest „twierdzą kontrrewolucyjną”, a zadaniem komunistów jest „napaść i zburzyć tę twierdzę”. Dodawała: „aby zmobilizować masy przeciw Zgromadzeniu Narodowemu i wezwać je do walki jak najostrzejszej, musimy użyć wyborów i mównicy Zgromadzenia Narodowego”¹⁶. Z kolei Zinowiew pytał i odpowiadał zarazem: „[...] A czy jesteśmy za tym, by wykorzystać parlamenty dla sprawy naszej pracy komunistycznej, dopóki nie zbierzemy sił dostatecznych do rozpuśdzenia parlamentu? Tak jest, chcemy je wykorzystać w ten sposób [...]”¹⁷. Na II Kongresie Międzynarodówki Komunistycznej w Moskwie (lipiec–sierpień 1920 r.) wyraźnie zaznaczono, że partie komunistyczne powinny brać udział w wyborach do parlamentu.

W lutym 1921 r. w trakcie II konferencji KPRP zdecydowano o zmianie stanowiska partii wobec wyborów. W przyjętej wtedy rezolucji stwierdzono m.in.: „Konferencja stwierdza, że partia bojkotując wybory do pierwszego Sejmu w roku 1919 nie przesądzała zasadniczego swego stanowiska do sprawy parlamentaryzmu i uznała sprawę udziału w wyborach za zagadnienie taktyczne, które należy rozstrzygać każdorazowo zależnie od konkretnej sytuacji politycznej”¹⁸. Odwołując się do decyzji II Kongresu Kominternu zaznaczono, że „komuniści powinni [...] wchodzić do parlamentów po to, aby tam parlamentaryzm i burżuazję zwalczać i dyskredytować, rozsądzać parlament od wewnątrz i podsycać walkę masową”. Oznaczało to, że dla reprezentantów partii komunistycznej parlament był jedynie instrumentem pomocnym w destabilizowaniu sytuacji politycznej i przygotowaniu rewolucji. W uchwałach przyjętych na II zjeździe KPRP (1923 r.) znalazł się m.in. taki ustęp: „W Sejmie i poza Sejmem będziemy bronić jak [naj]energiczniej zarówno robotników, jak i małorolnych chłopów, walcząc dla nich o każdą piędź parcelowanej ziemi, o uregulowanie sprawy serwitutów zgodnie z ich interesami, o zupełne zniesienie podatków dochodowych, gruntowych i innych, ciężących na gospodarstwach małorolnych, o budulec”¹⁹. Partia komunistyczna w oficjalnych dokumentach uznała, że także Sejm jest miejscem, gdzie jej przedstawiciele powinni walczyć o realizację swego programu. KPRP określając ogólne zasady swego udziału w wyborach powoływała się na przykład Komunistycznej Partii Niemiec (KPD). Komuniści niemieccy szli do głosowania pod szyldem: „Komunistycznych Komitetów Wyborczych”. Jednak KPRP nie mogła używać takiej nazwy, po-

¹⁶ *Ibidem*, s. 4.

¹⁷ *Ibidem*, s. 28.

¹⁸ A. Bełcikowska, *Komunizm wobec parlamentaryzmu. Przyczynki i dokumenty do dziejów komunizmu międzynarodowego i polskiego*, Warszawa 1922, s. 26.

¹⁹ *Sytuacja polityczna i taktyka partii [w:] Uchwały II Zjazdu Komunistycznej Partii Polski*, Warszawa 1923, s. 25.

nieważ nie działała legalnie w Polsce. Partia komunistyczna w Polsce uznała, iż listy kandydatów na posłów powinny być wystawione we wszystkich okręgach wyborczych. Przy czym kandydat na posła komunistycznego musiał spełniać bezwzględnie dwa warunki: długa działalność w partii, co miało gwarantować, „że podporządkuje się całkowicie i bez zastrzeżeń linii polityki partyjnej” oraz gotowość złożenia mandatu na życzenie partii²⁰.

Początkowo komuniści chcieli startować w wyborach do Sejmu I kadencji pod nazwą „Centralny Komitet Wyborczy Związku Proletariatu Miast i Wsi”. Jednak po proteście wniesionym przez PPS, Państwowa Komisja Wyborcza nie zgodziła się zarejestrować tej nazwy. W związku z tym komuniści utworzyli Centralny Komitet Wyborczy Komunistycznego Związku Proletariatu Miast i Wsi. Pieniądze na kampanię wyborczą były przekazywane polskim komunistom przez rząd sowiecki za pośrednictwem Kominternu²¹. Przykładowo w 1928 r. polscy komuniści otrzymali z tego źródła 150 tys. złotych. Dwa lata później z Moskwy przekazano dla KPP na cele wyborcze nieco mniejszą kwotę, bo 100 tys. złotych. Warto zaznaczyć, że rocznie partia komunistyczna w II RP otrzymywała z ZSRS, według szacunków Józefa Słońskiego, od 172 do 182 tys. złotych²². Natomiast według informacji opublikowanych przez prasę w różnych krajach (m.in. w Szwajcarii i Polsce) w budżecie Kominternu na rok 1926–1927 na działalność partii komunistycznej na Bałkanach przeznaczono 310 tys. rubli, we Francji i Wielkiej Brytanii po 100 tys., natomiast w Polsce 30 tys.²³ Były to oczywiście kwoty przyznane przez Komintern niezależnie od funduszy przekazywanych bezpośrednio przez władze Związku Sowieckiego.

Udział w wyborach i działalność w parlamencie

W 1921 r. zawiązał się po raz pierwszy w Sejmie klub grupujący posłów sympatyzujących z ideami komunistycznymi, ale KPRP nie uczestniczyła w nim, ponieważ nie wchodziła w skład Sejmu. Po raz pierwszy KPRP wzięła czynny udział w wyborach do Sejmu w listopadzie 1922 r. Reprezentujący tę partię kandydaci znaleźli się na liście wyborczej numer 5 (Centralny Komitet Wyborczy Komunistycznego Związku Proletariatu Miast i Wsi). Wybory były także okazją do zorientowania się, gdzie ruch komunistyczny może liczyć na największe poparcie. Władze II RP bardzo szybko, bo już wiosną 1919 r., podjęły decy-

²⁰ *Ibidem.*

²¹ *Budżet Komitetu Wykonawczego Kominternu na lata 1926–1927*, „Walka z Bolszewizmem: wszechstronny informator antykomunistyczny” 1927, nr 5, s. 6.

²² B. Słoński, *Agentura Kominternu w Polsce*, Warszawa 1937, s. 33–34.

²³ *Budżet Komitetu Wykonawczego Kominternu...*, s. 7.

zję o delegalizacji wszystkich ugrupowań odwołujących się do komunizmu²⁴. W związku z tym komuniści starający się o mandaty poselskie musieli tworzyć listy wyborcze, na których formalnie nie było partii komunistycznej. Było to widoczne już podczas kampanii wyborczej w 1922 r. Komunistyczni kandydaci na posłów występowali wtedy pod wspomnianym powyżej szyldem. Na liście państwowej do Sejmu umieszczono wtedy 32 osoby związane z ruchem komunistycznym. Byli to: Stanisław Łańcucki, Adolf Warski-Warszawski, Szczepan Rybacki, Tomasz Dąbal, Stefan Królikowski, Jakub Dutlinger, Aleksander Danieluk, Jerzy Czeszejko-Sochacki, Karol Wójcik, Kazimierz Grochulski, Tadeusz Źarski, Izaak Gordin, Michajło Gliński, Wincenty Warda, Józef Paszta, Abel Pflug, Kazimierz Lampkowski, Józef Dyja, Roman Kałuża, Jan Forbach, Aleksander Majewski, Stanisław Suski, Andrzej Przeorski, Władysław Ulman-Urban, Waclaw Milko, Ludwik Komorowski, Adam Krupa, Józef Gołędzinowski, Adolf Eberle, Franciszek Rastawicki, Józef Łukasik i Antoni Tuchowski²⁵. W sumie utworzyli dziewięć okręgowych komitetów wyborczych w całym kraju. Na ich czele stanęli: w Krakowie mieście Józef Paszta (metalowiec, działacz związkowy), w Krakowie powiecie Józef Dyja (górnik z okolic Chrzanowa), na Rzeszowszczyźnie Jan Szymchel (członek Zarządu Kasy Chorych w powiecie rzeszowskim), w Warszawie Adam Krupa (sekretarz Rady Klasowych Związków Zawodowych w Warszawie), w Zagłębiu Dąbrowskim Marcin Źyrek (kierownik robotniczego Stowarzyszenia Spożyców Zagłębia Dąbrowskiego), w Łodzi mieście Roman Kałuża (członek Zarządu Głównego Związku Zawodowego Robotników i Robotnic Przemysłu Włókienniczego w Polsce), w Wielkopolsce i na Pomorzu Jan Kalus (radny miasta Poznania), na Śląsku Cieszyńskim w Pszczynie i Rybniku Jan Forbach²⁶. Natomiast w dawnej Galicji Wschodniej komuniści utworzyli Centralny Komitet Wyborczy Komunistycznego Związku Proletariatu Miast i Wsi Galicji Wschodniej na czele z Michajłem Glińskim (pracował jako wiertacz). Warto zauważyć, że na 32 osoby reprezentujące ruch komunistyczny na liście państwowej aż 30 startowało z list okręgowych. W sumie komuniści wystawili w wyborach do Sejmu I kadencji 169 kandydatów. Wśród nich dominowali zdecydowanie robotnicy (71,8 proc.) oraz ludzie młodzi (średnia wieku wynosiła 36 lat). Do Senatu wystawiono 45 kandydatów²⁷.

W wyborach do Sejmu w 1922 r. na komunistyczną listę padło 121 448 głosów, co stanowiło 1,4 proc.²⁸ W głosowaniu do Senatu lista nr 5 uzyska-

²⁴ K. Smogorzewski, *Komunizm wobec prawa*, „Gazeta Policji Państwowej” 1921, nr 44, s. 1–2.

²⁵ A. Bełcikowska, *Komunizm wobec parlamentaryzmu...*, s. 35–36.

²⁶ *Ibidem*, s. 36–38.

²⁷ *Ibidem*.

²⁸ T. i W. Rzepeccy, *Sejm i Senat 1922–1927. Podręcznik dla wyborców zawierający wyniki wyborów w powiatach, okręgach, województwach, podobizny senatorów i posłów sejmujących oraz mapy poglądowe*, Poznań 1923, s. 116, 202–203.

ła poparcie 51 094 wyborców (nie zdobyła mandatów)²⁹. Mapa poparcia dla komunistów była dość zróżnicowana. Największe poparcie (20,8 proc.) uzyskali w okręgu wyborczym nr 21, obejmującym powiat będziński. Najmniejszy odsetek głosów – w okręgu wyborczym nr 43 (powiat wadowicki i Biała) – 0,007 proc. Po raz pierwszy dwóch komunistów zostało posłami w wyniku głosowania, byli to S. Łańcucki (Będzin) i S. Królikowski (Warszawa). Charakterystyczne jest to, że obaj zostali wybrani na dawnych ziemiach Królestwa Polskiego. Partia komunistyczna w okresie kampanii wyborczej w swych materiałach (ulotkach, plakatach, broszurach) podkreślała, że jej reprezentanci są poddawani represjom przez władze II RP. Na jednej z ulotek wyborczych przygotowanych przez komunistów widniało duże zdjęcie S. Łańcuckiego z podpisem: „6000 więźniów politycznych z bohaterskim posłem komunistycznym tow. St. Łańcuckim na czele wzywa was robotnicy i chłopi, byście głosowali na listę walki robotniczo-chłopskiej [...]”³⁰.

Warto w tym miejscu zauważyć, że Stanisław Łańcucki był już wcześniej członkiem parlamentu. Został wybrany do Sejmu Ustawodawczego w 1919 r. z listy PPS. Wcześniej był działaczem socjalistycznym na Podkarpaciu, piastował mandat radnego miejskiego w Jarosławiu, gdzie wydawał też czasopismo „Nowiny Poniedziałkowe”. Za działalność w POW był ścigany przez władze austriackie³¹. Później był jednym z twórców Komunistycznej Partii Galicji Wschodniej, a w 1919 r. znalazł się w KPRP. Łańcucki nie był jedynym posłem, który z czasem przyłączył się do komunistów. Na przykład Tomasz Dąbał, zanim znalazł się we frakcji komunistycznej, był członkiem Klubu PSL-Lewicy oraz Stronnictwa Chłopsko-Radykalnego. Później przebywał w Związku Sowieckim, gdzie w 1937 r. został rozstrzelany za udział „w organizacji szpiegowsko-dywersyjnej”. Wśród polityków, którzy dopiero z czasem zwiążali się z komunistami, można również wymienić Jerzego Czeszejko-Sochackiego (do 1921 r. w PPS). Los tego polityka był tragiczny. Podobnie jak wspomniany wyżej Dąbał padł ofiarą czystek stalinowskich na początku lat trzydziestych³². W październiku 1933 r. został opublikowany komunikat KC KPP, w którym, stwierdzono m.in., że „KC KPP podaje do wiadomości o zdemaskowaniu i wykluczeniu z partii komunistycznej Jerzego Czeszejko-Sochackiego (pseudonim partyjny »Konrad«, pseudonim literacki »Bratkowski«), agenta polskiej defenzywy i drugiego oddziału polskiego sztabu generalnego [...]”³³. Warto podkreślić, że od samego

²⁹ *Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 roku*, Warszawa 1926, s. 11–14.

³⁰ Biblioteka Narodowa, Ulotka wyborcza [ok. 1925 r.], b.p.

³¹ T. Rzepecki, *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Warszawa 1919, s. 208–209.

³² M. Krzysztofiński, *Komuniści na Rzeszowszczyźnie...*, s. 28.

³³ AIPN, 1791/22, Ulotki i czasopisma związane z działalnością KPP, Komunikat KC KPP, Warszawa, październik 1933 r., k. 21.

początku posłowie komunistyczni nie mieli pełnej swobody, jeśli chodzi o działalność polityczną. Byli podporządkowani strukturom partyjnym, ale przede wszystkim Kominternowi, a faktycznie władzom Wszechzwiązkowej Komunistycznej Partii (bolszewików). Do połowy lat dwudziestych stopień zależności od Kremla nie był tak silny i widoczny jak w późniejszym okresie.

W czasie wyborów w 1928 r. komuniści występowali pod szyldem komitetu wyborczego „Jedność Robotniczo-Chłopska” (lista nr 13). Na liście państwowej do Sejmu znalazło się wtedy 25 kandydatów reprezentujących komunistów. Byli to: Adolf Warski-Warszawski, Jerzy Czeszejko-Sochacki, Konstanty Sypuła, Józef Skrzypa, Szmul Marguljes, Władysław Baczyński, Włodzimierz Hryc, Józef Krawiec, Tadeusz Źarski, Franciszka Lipska, Jakub Wojtiuk, Izaak Gordin, Kazimierz Grochulski, Józef Marchewczyński, Józef Cybruch, Estera Stróżycka, Jan Hempel, Waław Rożek, Bronisław Marks, Franciszka Sypułowa, Józef Kurkowski, Adam Koziół, Józef Podkowiński, Franciszek Olejniczak i Maria Malinowska³⁴. Do Senatu wystawili na liście państwowej ośmiu kandydatów, byli to: A. Warski-Warszawski, K. Grochulski, K. Sypuła, F. Lipska, J. Hempel, E. Stróżycka, Aleksander Surawicz, Waław Soboń. Natomiast wszystkich kandydatów do Senatu wystawionych przez listę nr 13 było szesnastu. KPP starała się, by na listach kandydatów byli przedstawiciele różnych grup: nauczyciele, literaci, robotnicy itp. W całym kraju na komunistycznych kandydatów zagłosowało 278 tys. wyborców, co stanowiło 2,5 proc.³⁵ Warto zaznaczyć, że na główną listę komunistyczną (nr 13) padło wtedy 217 240 głosów³⁶. Natomiast w wyborach do Senatu komuniści uzyskali 81 490 głosów (nie zdobyli miejsc w Senacie). W sumie partia komunistyczna zdołała wystawić 135 kandydatów do Sejmu, z których ponad 2/3 miało poniżej 40 roku życia. Przeważali wśród nich robotnicy i rzemieślnicy.

Komuniści zdobyli mandaty poselskie w okręgu nr 1 (miasto stołeczne Warszawa), gdzie na „13” padło 64 968 głosów (trzecie miejsce)³⁷. Mandaty zdobyli tam A. Warski-Warszawski i K. Sypuła. W okręgu wyborczym nr 13 (miasto Łódź) komuniści wystawili listę nr 37 (Zjednoczenie Robotnicze), które uzyskało 49 230 głosów (drugie miejsce). Mandaty zdobyli tam Paweł Rośiak i Henryk Bitner³⁸. W okręgu nr 21 (powiaty Będzin i Zawiercie) lista nr 13

³⁴ A. Próchnik, *Pierwsze piętnastolecie Polski niepodległej*, Warszawa 1957, s. 281.

³⁵ *Ibidem*.

³⁶ *Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 4 i 11 marca 1928 roku*, Warszawa 1930, s. 35.

³⁷ T. i K. Rzepeccy, *Sejm i Senat 1928–1933. Podręcznik zawierający wyniki wyborów w województwach, okręgach i powiatach, podobizny posłów sejmowych i senatorów, statystki i mapy poglądowe*, Poznań 1928, s. 16.

³⁸ *Ibidem*, s. 36.

uzyskała 66 242 głosy (pierwsze miejsce)³⁹. Wybrano tam aż trzech posłów komunistycznych: W. Baczyńskiego, J. Czeszejko-Sochackiego i Jakuba Gawrona.

Ostatni raz komuniści uczestniczyli w wyborach jesienią 1930 r. W trakcie kampanii wyborczej wystawili listę nr 22 (Jedność Robotniczo-Chłopska) oraz 23 (Zjednoczenie Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”). Ta druga została przedstawiona na wypadek, gdyby władze państwowe unieważniły pierwszą listę, na której byli komunistyczni kandydaci. Jeszcze wcześniej planowano wystawienie osobnej listy PPS-Lewicy, ostatecznie zrezygnowano z tego pomysłu. Natomiast nie udało się komunistom wystawić listy państwowej, startowali jedynie w okręgach. Na obszarze kraju na komunistów padło wtedy 232 314 głosów, czyli 2,1 proc.⁴⁰ Było to mniej niż dwa lata wcześniej. Warto dodać, że 70 proc. głosów, które padły na komunistów, oddano w miastach, a jedynie 30 proc. w gminach wiejskich.

W okręgu nr 1 (Warszawa) komuniści zdobyli wtedy 40 373 głosy (trzecie miejsce). Mandat uzyskał tam Stanisław Burzyński. W okręgu nr 13 (Łódź) na komunistów padły 53 694 głosy (drugie miejsce). Mandaty uzyskali tam Stanisław Buszyński oraz Władysław Danecki. W okręgu 24 (Łuków, Garwolin, Puławy) na listę komunistyczną padły 11 684 głosy (trzecie miejsce) i posłem z tego okręgu został Ferdynand Tkaczow związany ze Zjednoczeniem Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”, które jako będące pod wpływami komunistycznymi zostało zdelegalizowane w 1931 r.⁴¹ (został wybrany na posła z listy wyborczej Zjednoczona Lewica Chłopska „Samopomoc”)⁴². W okręgu 21 (Będzin) na komunistów głosowało 26 489 osób (drugie miejsce), posłem został W. Rożek. Ogółem w wyborach z 1930 r. komuniści występujący pod szyldem Komitetu Wyborczego Jedności Robotniczo-Chłopskiej wystawili 127 kandydatów na posłów w 21 okręgach wyborczych⁴³. Początkowo zgłoszono kandydatów w 40 okręgach, ale ostatecznie za ważne uznano listy jedynie w połowie z nich. Ponad 70 proc. kandydatów reprezentujących ruch komunistyczny miało poniżej 40 roku życia. Tradycyjnie dominowali wśród nich robotnicy. Wystawiono również 19 kandydatów na senatorów. Jeśli chodzi o wybory do Senatu komuniści zarejestrowali swoich kandydatów w pięciu okręgach. Uzyskali oni 60 445 głosów. Było to jednak za mało, by wprowadzić przedstawiciela do Izby Wyższej polskiego parlamentu.

Warto także zwrócić uwagę na to, że frakcja komunistyczna działała również w Sejmie Śląskim. W wyniku wyborów przeprowadzonych 11 maja 1930 r.

³⁹ *Ibidem*, s. 52.

⁴⁰ A. Próchnik, *Pierwsze piętnastolecie...*, s. 394.

⁴¹ M. Krzysztofiński, *Komuniści na Rzeszowszczyźnie...*, s. 72–75. Przed powstaniem ZLCh komunistyczną przybudówką w środowisku wiejskim była Niezależna Partia Chłopska.

⁴² *Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu z dnia 16 i 23 listopada 1930 roku*, Warszawa 1935, s. 24.

⁴³ *Ibidem*, s. 20–22, 30.

znalazło się w nim dwóch członków KPP: Paweł Komander i Józef Wieczorek⁴⁴. Pierwszy z nich startował w okręgu wyborczym numer 3. Komuniści występujący tam pod szyldem „Bloku Jedności Robotniczo-Chłopskiej” uzyskali 11 868 głosów (na 185 540 ważnych głosów), co dało im piąte miejsce⁴⁵. Natomiast we wszystkich okręgach (1, 2, 3), w których przeprowadzono wybory do Sejmu Śląskiego, lista komunistyczna uzyskała 27 586 głosów (na 601 672), co stanowiło 4,5 proc.⁴⁶ Nie mieli oni jednak szansy na rozwinięcie szerszej działalności, ponieważ pod koniec września 1930 r. Sejm Śląski został rozwiązany. Nigdy wcześniej i nigdy później komuniści nie mieli w nim swoich reprezentantów, chociaż brali udział w wyborach do tego ciała już we wrześniu 1922 r. Uzyskali wtedy poparcie 9 tys. wyborców (2,2 proc.), natomiast nie otrzymali żadnego mandatu⁴⁷.

Jeszcze w Sejmie Ustawodawczym w 1921 r. powołano Frakcję Sejmową Posłów Komunistycznych⁴⁸. Utworzyli ją posłowie T. Dąbal i S. Łańcucki. W Sejmie I kadencji początkowo (od listopada 1922 r. do listopada 1924 r.) posłowie komunistyczni tworzyli w Sejmie Frakcję Sejmową Związku Proletariatu Miast i Wsi. 7 listopada 1924 r. połączyła się ona z Klubem Poselskim Ukraińskiej Socjaldemokratycznej Partii. W wyniku tej fuzji utworzono Komunistyczną Frakcję Poselską (1924–1935). Do tego klubu należało w sumie 23 posłów⁴⁹. Posłowie komunistyczni oraz współpracujący z nimi parlamentarzyści często byli zatrzymywani przez policję i umieszczani w więzieniach. Na przykład poseł Dąbal latem 1922 r. został skazany na 6 lat więzienia⁵⁰. W przyszłości także stosowano tego rodzaju sankcje karne przeciwko posłom komunistycznym⁵¹. W Sejmie I kadencji do KFP, poza wspomnianymi już Łańcuckim i Królikowskim, należeli: Andrzej Paszczuk, Tomasz Prystupa, Józef Skrypa, J. Wojtiuk (związani z Komunistyczną Partią Zachodniej Ukrainy)⁵². Wcześniej należeli do klubu grupującego posłów ukraińskich⁵³. W 1926 r. S. Łańcucki i S. Króli-

⁴⁴ Z. Zaporowski, *Między Sejmem a wiecem...*, s. 22.

⁴⁵ *Ogłoszenie Głównej Komisji Wyborczej okręgu nr 3*, „Gazeta Urzędowa Województwa Śląskiego” 1930, nr 16, s. 224.

⁴⁶ *Zestawienie wyników głosowania do Sejmu Śląskiego według powiatów i miast*, „Gazeta Urzędowa Województwa Śląskiego” 1930, nr 22, s. 292.

⁴⁷ A. Próchnik, *Pierwsze piętnastolecie...*, s. 130.

⁴⁸ Z. Zaporowski, *Komunistyczna Partia Polski wobec parlamentaryzmu (1918–1938)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 1985, sec. F, vol. 40, s. 180.

⁴⁹ *Ibidem*.

⁵⁰ Z. Zaporowski, *Między Sejmem a wiecem...* s. 158.

⁵¹ *Ibidem*, s. 176.

⁵² A. Bełcikowska, *Przewodnik praktyczny po Sejmie i Senacie Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1925, s. 89.

⁵³ Zob. J. Radziejowski, *Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy 1919–1929. Węzłowe problemy ideologiczne*, Kraków 1976; Z. Zaporowski, *Białorusini w Sejmie RP II kadencji 1928–1930*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 1999/2000, sec. F, vol. 54–55, s. 247–259;

kowski zrezygnowali z mandatów (przebywali wtedy w więzieniu) i na ich miejsce z listy komunistycznej weszli do Sejmu A. Warski-Warszawski oraz J. Czeszejko-Sochacki. W sejmie II kadencji (1928–1930) do KFP należało 7 posłów: W. Baczyński, H. Bitner, J. Czeszejko-Sochacki, J. Gawron, P. Rosiak, K. Sypuła, A. Warski-Warszawski. W 1929 r. Warski-Warszawski i Czeszejko-Sochacki zrzekli się mandatów i zastąpili ich Tadeusz Żarski i Kazimierz Kieruzalski.

W Sejmie III kadencji (1930–1935) frakcję tworzyli: Stanisław Burzyński, Władysław Danecki, Waław Rożek i Ferdynand Tkaczow. W latach 1931–1932 zrzekli się mandatów lub je utracili: S. Buszyński (ostatecznie nie złożył ślubowania poselskiego i nie został posłem), Tkaczow i Rożek. Zastąpili ich Franciszek Błaszkiwicz, Ignacy Kalaga i Chil Mordechaj Rozenberg. Posłowie związani z ruchem komunistycznym byli także w innych klubach. Jak zauważa Zaporowski, było takich posłów dziewięciu: Adolf Fiderkiewicz, Sylwester Wojewódzki, Bronisław Taraszkiewicz, Aleksander Staganowicz, Adrian Seniuk, Mikołaj Cham, Kiryło Walnickij, Szymon Rak-Michałowski, Piotr Miotła, Stanisław Balin i Ignacy Dworniczczanin. Z KPP współpracował też senator Stefan Boguszewski (piastował mandat senatora od 1928 do 1935 r., był wybrany z listy BBWR). Podczas posiedzenia Senatu 29 lutego 1932 r. Boguszewski publicznie odciął się od obozu piłsudczykowskiego i opowiedział się za programem komunistycznym⁵⁴. Jego deklaracja w postaci broszury była rozprowadzana przez komunistów. Jednak w późniejszym okresie zerwał współpracę z komunistami.

Z komunistami współdziałały w Sejmie takie ugrupowania, jak: Niezależna Partia Chłopska, Zjednoczenie Lewicy Chłopskiej „Samopomoc”, Białoruska Włościańsko-Robotnicza Hromada, Białoruski Klub Chłopsko-Robotniczy „Zmahanie”, Sel-Rob Lewica (potem Sel-Rob Jedność). W 1926 r. Komunistyczna Frakcja Poselska (KFP) i współpracujące z nią ugrupowania powołały Międzypartyjny Sekretariat do Walki o Amnestię dla Więźniów Politycznych. Posłowie należący do KFP, oraz z nią współpracujący, byli także obserwowani przez polskie służby. Dotyczyło to zwłaszcza policji oraz Samodzielnych Referatów Informacyjnych przy Dowództwach Okręgów Korpusów, które podlegały II Oddziałowi Sztabu Generalnego⁵⁵.

Posłowie komunistyczni byli aktywni w czasie sesji Sejmu. Brali udział w debatach plenarnych oraz składali wnioski i interpelacje. Te ostatnie dotyczyły najczęściej represji wymierzonych w partię komunistyczną i jej przybudówki. Jak ustalił Zaporowski, członkowie KFP zgłosili ogólnie 508 interpela-

T. Biernacek, *Działalność parlamentarna Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy w latach 1924–1927*, Zielona Góra 1983.

⁵⁴ *Do walki o Polskę robotniczo-chłopską (Deklaracja byłego piłsudczyka senatora polskiego Boguszewskiego)*, Warszawa, b.d.w.

⁵⁵ R. Czarnecka, *Oddział II Sztabu Głównego w latach 1921–1939*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 2006, nr 28, s. 67–68.

cji oraz 81 wniosków⁵⁶. Zdecydowana większość z nich została przygotowana i ogłoszona w Sejmie I kadencji. Władze KPP starały się upowszechnić wystąpienia posłów komunistycznych w parlamencie. W tym celu wydawano odpowiednio przygotowane broszury, ulotki, apele itp. Na przykład kiedy rząd Władysława Grabskiego przedłużył okres praktyki dla robotników zatrudnionych w zakładach pracujących na potrzeby wojska, KPP opublikowała broszurę *Komunistyczni posłowie w obronie młodzieży robotniczej* (Warszawa 1925). Zawierała ona wnioski i interpelacje posłów Osypa Skrypy, Jakiwa Wojtiuka i Andrija Paszczuka. W wystąpieniach na forum polskiego parlamentu komuniści zawsze występowali w obronie interesów Rosji bolszewickiej, a następnie Związku Sowieckiego. Jeszcze w Sejmie Ustawodawczym w marcu 1922 r., po przyłączeniu do Polski tzw. Litwy Środkowej, posłowie komunistyczni złożyli deklarację, w której stwierdzili m.in.: „Wszelkie samookreślenie narodów i rozwiązanie kwestii narodowościowej w ustroju burżuazyjnym jest fikcją [...]. Tak jest i ze sprawą Litwy Środkowej, o której zabór toczy się spór pomiędzy burżuazyjną Polską i burżuazyjną Litwą Kowieńską [...]. Masy chłopskie i robotnicze Wileńszczyzny, które nie chcą należeć zarówno do burżuazyjnej Litwy Kowieńskiej, jak i burżuazyjnej Polski, wypowiedziały istotną swą wolę o wiele wcześniej, a mianowicie w roku 1918, gdy wnet po upadku władzy okupantów niemieckich utworzyły Republikę Radziecką Litwy i Białej Rusi, której kres położył zaborczy imperializm polski przez najazd zbrojny pod wodzą Piłsudskiego. Dzieło aneksji Wileńszczyzny dokonywane w tej chwili przez burżazję polską jest równie kruche jak wszystkie poczynania burżazji w kierunku ujarznienia ludu roboczego i słabszych narodowości. Rozpadnie się ono w gruzy w chwili wybuchu międzynarodowej rewolucji socjalnej, która doprowadzi do federacji wolnych Republik Radzieckich całego świata, nieznających ucisku narodowego ani klasowego”⁵⁷. Reprezentanci ruchu komunistycznego w Sejmie w otwarty sposób kwestionowali podstawowe zasady polskiej polityki zagranicznej. Jednak we wnioskach i interpelacjach przedstawianych przez komunistów na forum parlamentu II RP dominowały sprawy dotyczące represji wobec członków i sympatyków ruchu komunistycznego.

Aktywność posłów komunistycznych wyraźnie spadła pod koniec lat dwudziestych. W Sejmie III kadencji (1930–1935) członkowie Komunistycznej Frakcji Poselskiej zgłosili jedynie dwie interpelacje. Pierwsza z nich dotyczyła przetrzymywanego w Berezie Kartuskiej Blanka Rachmila (zgłoszona 14 lutego 1935 r.), a druga pobicia więźniów politycznych w areszcie w Chełmie

⁵⁶ Z. Zaporowski, *Między Sejmem a wiecem...*, s. 84.

⁵⁷ *Deklaracja w sprawie Wileńszczyzny frakcji posłów komunistycznych zgłoszona na posiedzeniu Sejmu w dniu 24 marca 1922 roku*, Warszawa 1922.

(zgłoszona 13 marca 1935 r.)⁵⁸. Warto dodać, że do tych interpelacji dołączyli swoje podpisy także posłowie socjalistyczni, tacy jak: Mieczysław Niedziałkowski, Kazimierz Pużak czy Zygmunt Żuławski. Świadczy to o tym, że posłowie komunistyczni nie byli całkowicie izolowani przez inne ugrupowania obecne w parlamencie.

Komuniści tylko raz próbowali zgłosić własną kandydaturę na urząd prezydenta RP. W czasie obrad Zgromadzenia Narodowego 8 maja 1933 r. poseł Wacław Rożek próbował wręczyć marszałkowi Sejmu Kazimierzowi Światalskiemu arkusz z kandydaturą Juliusza Leńskiego-Leszczyńskiego. Jednak marszałek odrzucił tę kandydaturę ze względów formalnych (dla zgłoszenia kandydatury potrzeba było co najmniej 50 podpisów członków Zgromadzenia Narodowego)⁵⁹. Wysunięcie osoby Leńskiego-Leszczyńskiego miało charakter politycznej demonstracji.

Zakończenie

Działalność posłów komunistycznych w parlamencie II Rzeczypospolitej to bez wątpienia ważny temat nie tylko w odniesieniu do historii KPP i ruchu komunistycznego, ale także w odniesieniu do dziejów polskiego parlamentaryzmu. Początkowo ruch komunistyczny w Polsce opowiadał się za bojkotem parlamentu, który według niego był „burżuazyjnym przeżytkiem”. Jednak po klęsce bolszewików w 1920 r., komuniści zgodnie z wytycznymi Kominternu zmienili stanowisko. Od 1922 do 1930 r. wystawiali kandydatów do Sejmu i Senatu RP. Do 1935 r. funkcjonowała Komunistyczna Frakcja Poselska. Posłowie komunistyczni starali się na forum Sejmu realizować linię programową partii, która była zależna od wytycznych Kominternu i partii komunistycznej w Związku Sowieckim. Z trybuny sejmowej bardzo ostro krytykowali kształt ustrojowy II RP i domagali się przyjaznych stosunków z ZSRS. W zgłaszanych interpelacjach i wnioskach opowiadali się po stronie Związku Sowieckiego i oficjalnie popierali politykę tego państwa. Duża część ich wystąpień na forum parlamentu poświęcona była osobom przebywającym w zakładach karnych za propagowanie komunizmu. W związku z tym, że partia komunistyczna była nielegalna

⁵⁸ Interpelacja posłów z Komunistycznej Frakcji Poselskiej i tow[arzyszy] do p[ana] ministra spraw wewnętrznych w sprawie Blanka Rachmila, uwięzionego w obozie izolacyjnym w Berezie Kartuskiej, 14 II 1935 r., https://bs.sejm.gov.pl/F?func=full-set-set&set_number=009349&set_entry=000002&format=999 [dostęp 26 III 2018 r.]; Interpelacja posłów z komunistycznej Frakcji Poselskiej i tow[arzyszy] do p[ana] ministra sprawiedliwości w sprawie pobicia w Urzędzie Śledczym w Chełmie aresztowanych więźniów politycznych, 13 III 1935 r., https://bs.sejm.gov.pl/F?func=full-set-set&set_number=009356&set_entry=000001&format=999 [dostęp 26 III 2018 r.].

⁵⁹ *Profesor Mościcki nadal prezydentem*, „Kurjer Poznański”, 9 V 1933.

i podważała suwerenność i integralność terytorialną II RP, jej reprezentanci w parlamencie byli karani przez wymiar sprawiedliwości. Nierzadko trafiali do więzień i aresztów, byli także pozbawiani mandatów poselskich. Początkowo komuniści wystawiali swych kandydatów do parlamentu zarówno na liście państwowej, jak i na listach okręgowych. Jednak w 1930 r. nie zarejestrowano ich listy państwowej i byli zmuszeni startować jedynie w okręgach. Najlepszy rezultat wyborczy uzyskali w 1928 r. (2,5 proc.). Komuniści brali także udział w wyborach do Sejmu Śląskiego, jednak ze słabym rezultatem (udało im się uzyskać tylko dwa mandaty poselskie).

Można powiedzieć, że reprezentanci KPRP/KPP w Sejmie i Senacie pozostawali na marginesie życia parlamentarnego, podobnie jak sama partia komunistyczna. Mimo to zdarzało się, że ich interpelacje i wnioski były popierane przez posłów z innych klubów, m.in. z PPS. Posłowie komunistyczni odbywali także podróże do Związku Sowieckiego. Utrzymywali też regularne kontakty z Kominternem i otrzymywali wsparcie finansowe od władz sowieckich. Działalność KPP była próbą realizacji komunistycznego programu w „burżuazyjnym” parlamencie, ale z góry skazana była na niepowodzenie. Członkowie KPP traktowali obecność w parlamencie jako część taktyki, która miała służyć skompromitowaniu ustroju kapitalistycznego oraz przygotowaniu rewolucji, która miała dać władzę KPP i jej przybudówkom. Komuniści do końca swej obecności w Sejmie stanowili mniejszość, nie byli w stanie zawiązać trwałej koalicji z jakimkolwiek liczącym się klubem poselskim. Ugrupowania działające w Centrolewie unikały szerszych kontaktów z komunistami. Dopiero kiedy KPP znalazła się poza parlamentem (1935 r.), udało się nawiązać kontakty z niektórymi działaczami i ogniwami PPS (Front Ludowy). Zwolennikami współpracy z komunistami byli m.in. tacy socjaliści, jak: Norbert Barlicki, Bolesław Drobner, Stanisław Dubois czy Adam Próchnik. W orbicie wpływów komunistów w Sejmie były małe ugrupowania lewicowe oraz skupiające przedstawicieli mniejszości narodowych (jak np. „Hromada”). Większa część posłów komunistycznych padła ofiarą stalinowskich czystek po 1930 r. i nie przeżyła okresu II wojny światowej. W obozie zagłady w Auschwitz zginął w 1943 r. były poseł Ignacy Kalaga. Nieliczni, którzy dożyli okresu Polski Ludowej, nie odgrywali większej roli politycznej. Na przykład Franciszek Błaszkwicz był na przełomie lat czterdziestych i pięćdziesiątych członkiem Komitetu Gminnego PZPR w Szczekarkowie oraz wójtem gminy Wilków⁶⁰.

Badania nad działalnością posłów komunistycznych są, mimo istniejących opracowań o charakterze monograficznym, ważnym postulatem badawczym. Pomimo niewielkiej liczebności, klub parlamentarny grupujący komunistów głośno artykułował swoje postulaty polityczne, zwłaszcza w latach dwudzie-

⁶⁰ W. Włodarczyk, *Dzieje Wilkowa i okolic*, Wilków 1998, s. 69.

stych. Jednak główna część ich aktywności była związana z organizowaniem różnego rodzaju wieców, manifestacji i protestów. Jednym z ważniejszych tematów badawczych jest los posłów komunistycznych w latach trzydziestych. Dotyczy to zwłaszcza okresu po 1935 r., kiedy to część z nich straciła życie w czasie stalinowskiego terroru. Charakterystyczne jest to, że wyrok śmierci wydało na nich państwo, którego interesom w czasie swojej działalności politycznej służyli. Stan badań nad działalnością posłów komunistycznych skupionych we Frakcji Sejmowej Posłów Komunistycznych, Frakcji Sejmowej Związku Proletariatu Miast i Wsi i Komunistycznej Frakcji Poselskiej, ale należących również do innych ugrupowań parlamentarnych kryptokomunistów, skłania do tego, by kontynuować studia nad tą tematyką. Publikacje dotyczące tego zagadnienia skupiły się na przedstawieniu w ogólnym zarysie działalności posłów komunistycznych. Przeprowadzono analizę ich wystąpień na forum parlamentu, składanych interpelacji i wniosków. Wydaje się, że opierając się zarówno na materiale zgromadzonym w polskich archiwach, jak i w zagranicznych placówkach archiwalnych, można podjąć szczegółowe badania. Mam tu na myśli przede wszystkim rozwinięcie biografistyki posłów komunistycznych ze szczególnym zwróceniem uwagi na ich kontakty z Kominternem i władzami sowieckimi, aktywność w strukturach KPP, KPZU i KPZB oraz ich los po rozwiązaniu KPP (okres II wojny światowej i ewentualnie lata późniejsze).

Powstały opracowania biograficzne dotyczące niektórych posłów komunistycznych, np. Warszawskiego-Warszawskiego czy Łańcuckiego. Na swoje biografie nadal jednak czekają mniej znani parlamentarzyści, np. Kalaga, Danecki czy Błaszkiwicz. Ciekawym wątkiem mogłyby być również studia porównawcze poświęcone działalności posłów komunistycznych w okresie międzywojennym w krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Można też podjąć próbę określenia, jaki był rzeczywisty stopień ich zależności od centrali w Moskwie i czy ulegał on zmianie. Interesujące mogłyby być także studia dotyczące metod wyboru kandydatów na posłów z ramienia partii komunistycznej oraz jakimi kryteriami kierowano się przy wskazywaniu osób, które powinny ubiegać się o mandat. Warte zbadania są również działania komunistów zmierzające do pozyskiwania posłów z innych ugrupowań parlamentarnych, związanych zwłaszcza z lewą stroną sceny politycznej. Bez wątpienia badania nad działalnością posłów komunistycznych przyczynią się do lepszego poznania mechanizmów, jakie w swojej działalności wykorzystywał ruch komunistyczny w latach II Rzeczypospolitej.

Bibliografia

ŹRÓDŁA ARCHIWALNE

- ♦ Archiwum Akt Nowych
Akta Maksymiliana Minkowskiego
Komunistyczna Frakcja Poselska
Międzynarodówka III
- ♦ Archiwum Instytutu Pamięci Narodowej w Warszawie (AIPN)
Ministerstwo Spraw Wewnętrznych

ŹRÓDŁA DRUKOWANE

- Bitner H., *Autobiografia*, „Z Pola Walki” 1958.
- Bełcikowska A., *Przewodnik praktyczny po Sejmie i Senacie Rzeczypospolitej Polskiej*, Warszawa 1925.
- Budżet Komitetu Wykonawczego Kominternu na lata 1926–1927*, „Walka z Bolszewizmem: wszechstronny informator antykomunistyczny” 1927, nr 5.
- Deklaracja w sprawie Wileńszczyzny frakcji posłów komunistycznych zgłoszona na posiedzeniu Sejmu w dniu 24 marca 1922 roku*, Warszawa 1922.
- Komunistyczna Frakcja Poselska w sejmach 1921–1935: wykaz przemówień, wniosków, interpelacji zawartych w sprawozdaniach stenograficznych z plenarnych posiedzeń i w drukach sejmowych*, red. B. Bielecka, Z. Szymanowska-Mieszkowska, Warszawa 1958.
- Materiały w sprawie wyborów do Sejmu*, Warszawa 1920.
- Ogłoszenie Głównej Komisji Wyborczej okręgu nr 3*, „Gazeta Urzędowa Województwa Śląskiego” 1930, nr 16.
- Polacy na Ukrainie. Zbiór dokumentów*, t. 2, cz. 1: *Lata 1917–1939*, red. S. Stępień, Przemyśl 1999.
- Posłowie rewolucyjni w sejmie (lata 1920–1935): wybór przemówień, interpelacji i wniosków*, red. T. Daniszewski, G. Iwański, M. Minkowski, Warszawa 1961.
- Profesor Mościcki nadal prezydentem*, „Kurjer Poznański”, 9 V 1933.
- Rzepeccy T. i W., *Sejm i Senat 1922–1927. Podręcznik dla wyborców zawierający wyniki wyborów w powiatach, okręgach, województwach, podobizny senatorów i posłów sejmujących oraz mapy poglądowe*, Poznań 1923.
- Rzepeccy T. i K., *Sejm i Senat 1928–1933. Podręcznik zawierający wyniki wyborów w województwach, okręgach i powiatach, podobizny posłów sejmowych i senatorów, statystki i mapy poglądowe*, Poznań 1928.
- Rzepecki T., *Sejm Rzeczypospolitej Polskiej 1919 roku*, Warszawa 1919.
- Smogorzewski K., *Komunizm wobec prawa*, „Gazeta Policji Państwowej” 1921, nr 44.
- Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 5 i 12 listopada 1922 roku*, Warszawa 1926.
- Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu odbytych w dniu 4 i 11 marca 1928 roku*, Warszawa 1930.
- Statystyka wyborów do Sejmu i Senatu z dnia 16 i 23 listopada 1930 roku*, Warszawa 1935.
- Sytuacja polityczna i taktyka partii [w:] Uchwały II Zjazdu Komunistycznej Partii Polski*, Warszawa 1923.
- Zestawienie wyników głosowania do Sejmu Śląskiego według powiatów i miast*, „Gazeta Urzędowa Województwa Śląskiego” 1930, nr 22.

OPRACOWANIA

- Andrusiewicz A., *Stanisław Łańcucki*, Warszawa 1985.
- Bełcikowska A., *Komunizm wobec parlamentaryzmu. Przyczynki i dokumenty do dziejów komunizmu międzynarodowego i polskiego*, Warszawa 1922.

- Biernacek T., *Działalność parlamentarna Komunistycznej Partii Zachodniej Ukrainy w latach 1924–1927*, Zielona Góra 1983.
- Cimek H., *Tomasz Dąbal 1890–1937*, Rzeszów 1993.
- Cimek H., Kieszczyński L., *Komunistyczna Partia Polski 1918–1938*, Warszawa 1984.
- Czarnecka R., *Oddział II Sztabu Głównego w latach 1921–1939*, „Biuletyn Wojskowej Służby Archiwalnej” 2006, nr 28.
- Czubiński A., *Komunistyczna Partia (1918–1938). Zarys historii*, Warszawa 1988.
- Do walki o Polskę robotniczo-chłopską (Deklaracja byłego piłsudczyka senatora polskiego Boguszeńskiego)*, Warszawa, b.d.w.
- Feder T., *Adolf Warski*, Warszawa 1986.
- Fiderkiewicz A., *Burzliwe lata. Wspomnienia z lat 1928–1939*, Warszawa 1963.
- Fiderkiewicz A., „Dobre czasy”. *Wspomnienia z lat 1922–1927*, Warszawa 1958.
- Horoch E., *Komunistyczna Partia Robotnicza Polski w województwie lubelskim 1918–1938*, Lublin 1993.
- Iwański G., *Powstanie i działalność Związku Proletariatu Miast i Wsi 1922–1925*, Warszawa 1974.
- Kowalski J., *Komunistyczna Partia Polski 1935–1938. Studium historyczne*, Warszawa 1975.
- Krzysztofieński M., *Komuniści na Rzeszowszczyźnie 1918–1944/1945*, Rzeszów 2010.
- Łańcucki S., *Wspomnienia*, Warszawa 1957.
- Ławnik J., *Komunistyczna Partia Polski w województwie kieleckim 1918–1938: liczebność, baza i zasięg społeczny*, Kielce 1994.
- Pilch A., *Dzieje ruchu robotniczego w Krakowskiem 1918–1939*, Kraków 1987.
- Próchnik A., *Pierwsze piętnastolecie Polski niepodległej*, Warszawa 1957.
- Radziejowski J., *Komunistyczna Partia Zachodniej Ukrainy 1919–1929. Węzłowe problemy ideologiczne*, Kraków 1976.
- Reguła A. vel Mützenmacher J., *Historia Komunistycznej Partii Polski w świetle faktów i dokumentów*, Warszawa 1934.
- Słoński B., *Agentura Kominternu w Polsce*, Warszawa 1937.
- Świetlikowa F., *Komunistyczna Partia Robotnicza Polski 1918–1923*, Warszawa 1968.
- Trembicka K., *Między utopią a rzeczywistością. Myśl polityczna Komunistycznej Partii Polski (1918–1938)*, Lublin 2007.
- Trembicka K., *Poglądy Komunistycznej Partii Polski w kwestii władzy państwowej*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 1995, sec. K, vol. 2–3.
- Włodarczyk W., *Dzieje Wilkowa i okolic*, Wilków 1998.
- Zaporowski Z., *Białorusini w Sejmie RP II kadencji 1928–1930*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 1999/2000, sec. F, vol. 54–55.
- Zaporowski Z., *Komunistyczna Partia Polski wobec parlamentaryzmu (1918–1938)*, „Annales Universitatis Mariae Curie-Skłodowska” 1985, sec. F, vol. 40.
- Zaporowski Z., *Między Sejmem a wiecem. Działalność Komunistycznej Frakcji Poselskiej w latach 1921–1935*, Lublin 1997.

INTERNET

- Interpelacja posłów z Komunistycznej Frakcji Poselskiej i tow[arzyszy] do p[ana] ministra spraw wewnętrznych w sprawie Blanka Rachmila, uwięzionego w obozie izolacyjnym w Berezie Kartuskiej, 14 II 1935 r., https://bs.sejm.gov.pl/F?func=full-set-set&set_number=009349&set_entry=000002&format=999 [dostęp 26 III 2018 r.]
- Interpelacja posłów z komunistycznej Frakcji Poselskiej i tow[arzyszy] do p[ana] ministra sprawiedliwości w sprawie pobicia w Urzędzie Śledczym w Chełmie aresztowanych więźniów politycznych, 13 III 1935 r., https://bs.sejm.gov.pl/F?func=full-set-set&set_number=009356&set_entry=000001&format=999 [dostęp 26 III 2018 r.].

Members of the Sejm Fraction of Communist MPs, the Sejm Fraction of the Union of the Proletariat of Towns and Villages and the Communist Parliamentary Fraction, and other communist MPs in the Parliament of the Second Polish Republic. State of research and research perspectives

The following article presents the current state of research into communist deputies' activities in the Second Polish Republic. The author has analysed the role of the Communist Party of Poland and its satellite parties in the parliamentary election campaigns of 1922, 1928 and 1930. Furthermore, the activity of communist deputies in the Polish Sejm was reviewed. It is evident that they were dependent on both the central communist authorities and Comintern. They tried to use the parliamentary stand to propagate the communist programme and criticize the Second Polish Republic's authorities. They were holding their parliamentary seats until 1935.

Słowa kluczowe: KPRP, KPP, Komunistyczna Frakcja Poselska, Sejm, posłowie, wybory, Komintern, ZSRS, II RP

Keywords: Communist Workers' Party of Poland, Communist Party of Poland, Communist Parliamentary Fraction, Sejm, deputies, elections, Comintern, USSR, Second Polish Republic

SEBASTIAN DRABIK (ur. 1985 r.) – historyk, pracownik Oddziału IPN w Krakowie (2011–2017), doktor nauk humanistycznych, zajmuje się badaniem historii PZPR. Autor publikacji *Elita polityczna krakowskiej PZPR w latach 1956–1975* (2013). Publikował m.in. w następujących periodykach: „Studia Polityczne” ISP PAN, „Dzieje Najnowsze”, „Pamięć i Sprawiedliwość”, „Aparat Represji w Polsce Ludowej”, „Komunizm: system – ludzie – dokumentacja”.